

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ คณะวิทยาการจัดการ

ที่

วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2553

เรื่อง ขอรายงานการนำเสนอผลงานวิจัยในการประชุมทางวิชาการ “การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน” ครั้งที่ 2

เรียน คณบดี คณะวิทยาการจัดการ

ตามที่ท่านได้อนุมัติให้กระผมเข้าร่วมการนำเสนอผลงานในการจัดประชุมทางวิชาการ ระดับชาติและนานาชาติ “การพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน” ครั้งที่ 2 มหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาเขตหนองคาย กระผมขอรายงานการนำเสนอผลงานวิจัย ซึ่งจัดขึ้นระหว่างวันที่ 21 – 23 มกราคม 2553 ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการจัดประชุมทางวิชาการ

เพื่อเป็นการเผยแพร่เป็นช่องทางในการนำเสนอและเผยแพร่ผลงานของนักวิจัยเพื่อการพัฒนาชนบททั้งภายในและภายนอกประเทศ ตลอดจนการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาชนบทที่เหมาะสมและยั่งยืน นำมาซึ่งความร่วมมือด้านวิชาการระหว่างมหาวิทยาลัยไทยและมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ ในการส่งเสริมให้งานวิจัยเป็นกลไกในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนชนบทในภูมิภาคอาเซียน

2. สำคัญในการนำเสนอผลงานทางวิชาการ

กระผม และนักศึกษาสาขาวิชาการจัดการชุมชนผู้ร่วมวิจัย ได้แก่ อลงกรณ์ คำสุคติ ได้นำเสนอผลงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทราย ตำบลหันทราย อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว (ตามเอกสารที่แนบมาด้วยพร้อมนี้)

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการนำเสนอผลงานวิจัย

- 1. ได้นำเสนอผลงานทางวิชาการ และแลกเปลี่ยน เรียนรู้ วิถีวิทยาการวิจัย กับนักวิชาการจากภายนอกมหาวิทยาลัยที่เข้าร่วมการนำเสนอผลงานทางวิชาการ ในครั้งนี้
- 2. เผยแพร่ชื่อเสียงของคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร ให้เป็นที่ยอมรับในวงวิชาการ

ทั้งนี้กระผม และนักศึกษาขอขอบคุณคณะวิทยาการจัดการที่ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณรวมทั้งเวลาสำหรับการไปนำเสนอผลงานวิชาการ ทั้งนี้การนำเสนอผลงานดังกล่าวได้ตระหนักถึงจริยธรรมของอาจารย์ในการทำงานวิจัยร่วมกับนักศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

จึงเรียนมาเพื่อ โปรดทราบ

เรียน คณบดี คณะวิทยาการจัดการ
เพื่อโปรดทราบ ทั้งนี้เห็นควรแจ้ง
กรรมการคณาฯ

8/2/53
310

พ.ศ. ๒๕๕๓
(ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาการจัดการชุมชน

ไปตกที่เห็นชอบ

วันที่ -
040153

Handwritten signature

การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทราย ตำบลหันทราย อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว
The Development of Ban Hunsai, community based learning center Amphoe Aranyaprathet, Changwat Sakaeo.

พิทักษ์ ศิริวงศ์¹ และ อลงกรณ์ คำสุขดี¹

¹ สาขาวิชาการจัดการชุมชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี 76120

โทรศัพท์ : 0890747074 E-mail : innjun@yahoo.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทราย ตำบลหันทราย อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงการพัฒนาศักยภาพการมีส่วนร่วมของประชาชน เครือข่าย ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทราย ตำบลหันทราย อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว โดยการสัมภาษณ์ระดับลึกผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 40 คน ได้แก่ คณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชน ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ ผลการศึกษาพบว่าชุมชนบ้านหันทรายเป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคมด้านฐานความรู้ และแหล่งศึกษาเรียนรู้ของชุมชน ชุมชนได้พัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนด้วยการรวบรวมองค์ความรู้ต่างๆ ของชุมชน และจัดทำเป็นชุดความรู้ไว้ที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชน ชุมชนหันทรายมีความพร้อมในการดำเนินงาน และมีศักยภาพที่เอื้ออำนวยในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนได้แก่ ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มหรือองค์กรชุมชน เศรษฐกิจของชุมชน สังคมและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ผู้คนในชุมชนที่มีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทรายให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการต่างๆ ตั้งแต่การร่วมรับรู้ ร่วมคิดและวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามตรวจสอบ และร่วมรับผลประโยชน์ที่ได้จากการมีศูนย์เรียนรู้ชุมชนซึ่งการพัฒนาชุมชน ถึงแม้ว่าการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนจะเกิดปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้าง เนื่องจากเป็นขั้นตอนเริ่มต้นในการสร้างศูนย์เรียนรู้ แต่ตัวแทนประชาชน และคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้มีความตั้งใจที่จะสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชนนี้ขึ้นเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนที่จะนำความรู้เหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ และพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนต้นแบบแห่งการเรียนรู้ อันเป็นพัฒนาของชุมชนอีกรูปแบบหนึ่งนั่นเอง

คำสำคัญ: ศูนย์เรียนรู้ชุมชน

Abstract

This study focuses on the development of The Center for Community Based learning of Tambon Hunsai, Amphoe Aranyaprathet, Changwat Sakaeo. Qualitative in-depth interviews were conducted with 40 key participants and used non-participation observation. The result revealed that community gathering knowledge's community and collects them at the center. The potential of the center come from community leader,

community social network and social capital. The people in community eager to participate in develop community since they have been taking part of brainstorming, planning, working, and take benefits from The Center for Community Based learning. Because of initial to develop The Center for Community Based learning, Community faced with some problems and obstacles but the committee tries to do until it well known as primary community based learning center.

Keyword: Community learning center

1. คำนำ

ระบบความรู้สมัยใหม่ของตะวันตก เป็นกลไกสำคัญในการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเข้ามาในประเทศไทย ความรู้สมัยใหม่ที่เน้นความรู้แบบวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแบบใหม่ได้เข้ามาครอบงำสังคมไทยและกลายมาเป็นความรู้กระแสหลัก ในขณะที่ความรู้อื่นๆ เช่น ความรู้ดั้งเดิมและเทคโนโลยีพื้นบ้านของสังคมไทย กลับถูกความรู้กระแสหลักเข้ามาแทนที่และถูกเรียกว่าสิ่งล้าหลัง ทำให้ความรู้ที่สร้างความเป็นไทยและสืบทอดมายาวนานเริ่มเลือนรางและจางหายไป จำเป็นที่ประเทศไทยจะต้องรู้จักเลือกใช้วิทยาการผสมผสานกับองค์ความรู้แบบไทยให้เป็นประโยชน์ในการวางรากฐานการพัฒนาประเทศสู่ยุคสังคมเศรษฐกิจอัจฉริยะอย่างเช่นปัจจุบัน

ชุมชนหลายแห่งหันมาปฏิวัติการรับรู้ แลกเปลี่ยน และ ส่งต่อข้อมูลข่าวสารระหว่างสมาชิกในชุมชน ให้ความสำคัญกับการ “เรียนรู้” มากกว่า “การศึกษา” ซึ่งส่งเสริมให้เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการพัฒนาชุมชนและการแก้ไขปัญหาของส่วนรวมด้วยความรู้ของชุมชนที่มีอยู่ในชุมชน จึงควรทำให้เป็นความรู้สาธารณะที่มีฐานการเรียนรู้ อยู่บนฐานของการดำเนินชีวิต การเรียนรู้ของชุมชน จึงเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาศักยภาพในการคิด ตัดสินใจของคนในชุมชน ด้วยตัวชุมชนเอง (กรมพัฒนาชุมชน, สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน 2551: 7-8) อีกทั้งการมีปัญหาระหว่างกระบวนการทัศน เรื่องวิถีคิด วิธีปฏิบัติซึ่งตั้งอยู่บนฐานของทุนนิยม ได้สร้างปัญหาให้แก่ชุมชน การเรียนรู้และการจัดการที่ดี ทำให้ชุมชนค้นพบภูมิปัญญาท้องถิ่น เรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ และ ค้นหาความคิดสร้างสรรค์มาผสมผสานการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ให้มีมูลค่าเป็นทวีคูณ (เสรี พงศ์พิศ 2548 : 31-35)

ชุมชนบ้านหันทราย ตำบลหันทราย อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เป็นอีกหนึ่งชุมชนที่มีความสามารถในการพัฒนาตนเอง บนฐานความรู้ของชุมชน จนได้รับการสนับสนุนจากกรมการพัฒนาชุมชนให้จัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทรายและเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบของจังหวัดสระแก้ว เนื่องจากชุมชนบ้านหันทรายเป็นชุมชนที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นสืบทอดจากบรรพบุรุษมาใช้เป็นฐานในการดำเนินชีวิต สามารถนำภูมิปัญญามาพัฒนาสร้างอัตลักษณ์ระบบเศรษฐกิจ และชื่อเสียงสู่ชุมชน ด้วยศักยภาพของตนเอง โดยใช้การบูรณาการความรู้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชน

จากความสำเร็จข้างต้น ผู้ศึกษาจึงได้ทำงานวิจัยชิ้นนี้ขึ้น เพื่อมุ่งหวังที่จะศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทรายสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดจนศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทราย เพื่อเป็นการสร้างองค์ความรู้และเป็นแบบอย่างในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนแห่งอื่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทราย ตำบลหันทราย อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ในด้านการดำเนินงาน ศักยภาพ การมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และหน่วยงานภาครัฐ และการสร้างเครือข่ายชุมชน
2. เพื่อศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทราย ตำบลหันทราย อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้วสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

3. วิธีการศึกษา

การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทราย ตำบลหันทราย อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) พื้นที่ในการศึกษา คือพื้นที่หมู่ที่ 1, 2, 5, 6 ของตำบลหันทราย ประชากรผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 40 คน ได้แก่ คณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชน ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญในแต่ละองค์ความรู้ กลุ่มหรือองค์กรที่ให้การสนับสนุน และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ระดับลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม (David Morgan, 1996: 129-152) ประกอบกับการศึกษาจากเอกสารเพื่อให้ข้อมูลเกิดความถูกต้องมากยิ่งขึ้น

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดเรื่อง ทูทางสังคม (Fukuyama, 1995 อ้างถึงใน วรุฒิ โรมรัตน์พันธ์, 2548: 16-29) แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา (ศูนย์มานุษยวิทยา, 2548: 144 แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน (นาถภรณ์ ทะวานนท์ และคณะ, 2550: 31-36) แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ (สนธยา พลศรี 2550: 1-3) แนวคิดเกี่ยวกับศูนย์เรียนรู้ชุมชน (กรมพัฒนาชุมชน, สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน, 2551: 30-38) วิธีการเรื่องการเมืองมีส่วนร่วมในการพัฒนา (ธรินทร์ชัย พัฒนพงศา, 2547: 14) วิธีการในการพัฒนาองค์กรชุมชน (Bernstein อ้างถึงใน นันทิยา หุตานวัตร, 2547: 12)

ในการการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาได้นำเสนอข้อมูลที่ได้จาก การศึกษาในรูปแบบการอธิบาย บรรยาย โดยนำเสนอข้อมูลเพื่อตอบปัญหาตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ในแต่ละประเด็นตาม ลักษณะของปรากฏการณ์ที่ผู้ศึกษาได้ลงไปในพื้นที่และได้เก็บรวบรวมข้อมูล

4. ผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่าในระยะแรกศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทราย ได้จัดตั้งขึ้นตามนโยบายของกรมการพัฒนาชุมชน โดยมีการคัดเลือกหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งและมีองค์ความรู้ที่สามารถนำมาจัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนนำร่องของจังหวัดสระแก้ว นำมาพัฒนาให้เป็นแหล่งรวบรวมความรู้ที่เป็นประโยชน์ในชุมชนอย่างเป็นระบบ เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ของชุมชน ที่จะนำไปสู่กระบวนการในการส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน เป็นแหล่งเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ การถ่ายทอด การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสืบทอดภูมิปัญญา วัฒนธรรม ค่านิยม และอัตลักษณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่างๆ เพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม ก่อให้เกิดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยมีจุดมุ่งหมายให้ศูนย์ได้มีการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง เป็นศูนย์การเรียนรู้ของประชาชนที่ดำเนินการโดยประชาชน และเพื่อประชาชน ที่จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีหลักการสำคัญ คือ

1. เป็นแหล่งเรียนรู้ทุกด้าน ทุกรูปแบบ ไม่เน้นการเรียนการสอนในห้องเรียน
2. เป็นศูนย์กลางที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้ามาเรียนรู้ ค้นหาความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ รวมทั้งการพบปะสังสรรค์ เพื่อสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือในการพัฒนาตนเองและชุมชน
3. เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทรายตั้งอยู่บริเวณศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านตำบลหันทราย ติดกับสถานีอนามัยบ้านโนนโพธิ์ หมู่ที่ 5 ตำบลหันทราย อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว

การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทราย

การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทราย เพื่อให้เป็นต้นแบบของชุมชนแห่งการเรียนรู้มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนของการประชาสัมพันธ์ สร้างความรู้ความเข้าใจวิธีดำเนินการแก่ประชาชน ในขั้นแรกกรมพัฒนาชุมชนได้จัดเวทีประชาคม เพื่อชี้แจงให้ทราบเกี่ยวกับหลักการและชี้ให้เห็นความสำคัญของศูนย์เรียนรู้ชุมชน และกำหนดหัวข้อความรู้ที่จำเป็นเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน โดยเชิญวิทยากรจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดสระแก้วและสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภออรัญประเทศ มาให้ความรู้ และเพื่อให้ศูนย์เรียนรู้ชุมชนดำเนินการโดยประชาชนในชุมชนจึงได้มีการคัดเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชนในการทำเวทีประชาคม ในครั้งนั้นชุมชนได้คัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในตำบลมาเป็นคณะกรรมการ

ขั้นตอนที่ 2 คณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่ได้รับคัดเลือกร่วมกันวางแผนปฏิบัติการเพื่อจัดการความรู้ของชุมชน โดยการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลชุมชนอย่างรอบด้านเพื่อนำมาจัดการความรู้ தொடบทเรียนต่าง ๆ ในชุมชนให้เป็นสายลักษณะอักษร และปรับข้อมูลของหมู่บ้านให้เป็นปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 3 คณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชนได้สืบค้นบันทึกองค์ความรู้ของหมู่บ้านให้เป็นสายลักษณะอักษรเป็นการนำแผนที่วางไว้มาปฏิบัติเพื่อให้ได้องค์ความรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นดำเนินการในลักษณะการแบ่งกลุ่ม เชิญผู้ที่มีองค์ความรู้ ผู้รู้จากในชุมชนแต่ละด้านมาคุย เล่าให้ฟัง มีการจด สรุปรวบรวมเป็นสายลักษณะอักษร จากขั้นตอนนี้ ได้รวบรวมเป็นองค์ความรู้ของชุมชนไว้จำนวน 8 เรื่อง คือ

1. การทอผ้า 2. เครื่องจักสาน 3. การทำกรอบรูป 4. ความรู้เรื่องสมุนไพรไทย และการนวดแผนโบราณ 5. ข้าวหอมมะลิ 6. ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น 7. ป่าพอลอง 8. เศรษฐกิจพอเพียง

ขั้นตอนที่ 4 คณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชนได้มีการจัดการความรู้ของศูนย์เรียนรู้ที่ได้สืบค้นและนำมาจัดทำให้เป็นสายลักษณะอักษร นำความรู้ที่ได้จากขั้นตอนที่ 3 ไปจัดพิมพ์และจัดทำเป็นชุดความรู้ทั้ง 8 เรื่อง รวบรวมไว้ที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชน โดยที่ ผู้รู้หรือปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของความรู้นั้นเป็นวิทยากรของชุมชนในการถ่ายทอดความรู้แต่ละด้าน

ขั้นตอนที่ 5 คณะกรรมการบริหารศูนย์เรียนรู้ชุมชนได้ปรับปรุงอาคารศูนย์เรียนรู้ให้เหมาะสมกับการเป็นแหล่งรวบรวมและถ่ายทอดความรู้ของชุมชน โดยแบ่งพื้นที่ให้เป็นสัดส่วนสำหรับองค์ความรู้แต่ละด้าน

ขั้นตอนที่ 6 เป็นการรวบรวมผลจากการดำเนินงานทุกขั้นตอน ตรวจสอบ และรับรองความถูกต้องของศูนย์เรียนรู้ชุมชนว่าเป็นไปตามแนวทางการดำเนินงาน และวัตถุประสงค์ของศูนย์เรียนรู้ชุมชน และพร้อมที่จะใช้เป็นแหล่งให้ความรู้กับคนทั้งภายในและภายนอกชุมชน

ศักยภาพการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบ้านหันทราย

การศึกษาถึงศักยภาพของการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน จะทำให้เข้าใจถึงความสามารถทางความคิด และการกระทำ รวมทั้งการนำทุนชุมชนมาใช้เพื่อการส่งเสริมในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม จากการศึกษาพบว่า

1. ประชาชน ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนบ้านหันทรายมีความรักความสามัคคี ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนทุกขั้นตอนโดยผู้นำชุมชนไม่ว่าจะเป็นกำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ รวมทั้งพระสงฆ์ได้ให้การสนับสนุนและกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความพร้อมที่จะพัฒนาท้องถิ่นของตน และมีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่เกิดจากภูมิปัญญาและนำภูมิปัญญาเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต และการพัฒนาชุมชนของตน

2. กลุ่ม และองค์กรชุมชน ที่มีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างความได้เปรียบ ความเข้มแข็งและเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินการให้กับกลุ่มของตนนำมาซึ่งความเข้มแข็งในระดับชุมชน สร้างเป็นเครือข่ายชุมชน ได้แก่ กลุ่มสตรีทอผ้าทั้ง 4 บ้าน กลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้าน

(กรอบรูปชายแดน) กลุ่มผลิตภัณฑ์จักสาน กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3. เศรษฐกิจของชุมชน ทั้งจากการประกอบอาชีพหลัก คือ การทำงาน การมีข้าวที่เป็นสินค้าหลักของชุมชนที่มีคุณภาพดีมีชื่อเสียงของชุมชน การมีกลุ่มหัตถกรรมต่าง ๆ ที่รวมตัวกันและสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับชุมชน

4. ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม ที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษอันเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญในวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ความเชื่อ โหราศาสตร์ การทำมาหากิน ประเพณีจารีตและค่านิยมของชุมชนบ้านหันทราย

5. สิ่งแวดล้อม ที่มีป่าพอลองเป็นระบบนิเวศหลักและเป็นระบบนิเวศที่สำคัญของชุมชนในการดำรงชีวิต โดยการใช้ประโยชน์จากป่าและวิธีการรักษาป่าให้อยู่คู่กับชุมชนแบบยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของประชาชน

ประชาชนบ้านหันทรายได้เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้เกี่ยวกับความหมาย หลักการ วิธีการและแนวทางการดำเนินงานระหว่างภาคประชาคมชี้แจงเพื่อเตรียมความพร้อมในการดำเนินงาน ในช่วงแรกของการดำเนินการนั้นศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทรายได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน รวมทั้งการจัดวิทยากรเพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับหลักการของศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นการรับรู้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนของตน

หลังจากนั้นได้มีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมเวทีประชาคมเพื่อพิจารณาคัดเลือกคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้ชุมชน และได้ร่วมกันวางแผนจัดทำกิจกรรมตามแนวทางของศูนย์เรียนรู้ชุมชน วางแผนปฏิบัติการจัดการความรู้ของชุมชน ร่วมประชุมปรึกษาหารือกับคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้ชุมชนในวาระต่าง ๆ คณะกรรมการหมู่บ้านจะประชุมร่วมกับพัฒนากรจากสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด และสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภออุบลราชธานี เพื่อวางแผนในการพัฒนาศูนย์ให้มีความสำเร็จ

ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ นำแผนที่มีการคิดร่วมกันมาลงมือปฏิบัติตั้งแต่การประชาคมการคัดเลือกองค์ความรู้ของชุมชน การรวบรวมองค์ความรู้ต่าง ๆ ในชุมชนมาบันทึกเป็นสายลักษณะอักษร พร้อมทั้งตรวจสอบข้อมูลเหล่านั้นให้ถูกต้อง และเป็นปัจจุบัน รวบรวมจัดทำเป็นบันทึกภูมิปัญญาของหมู่บ้าน จากนั้นจึงนำองค์ความรู้เหล่านั้นจัดเป็นชุดความรู้ของชุมชน จัดเตรียมความพร้อมของอาคารศูนย์เรียนรู้ชุมชนจากเดิมที่เคยเป็นศูนย์ส่งเสริมศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านตำบลหันทราย ร่วมกันทำความสะอาดและปรับทัศนียภาพ นำชุดความรู้ที่จัดทำมาจัดแสดงไว้เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชน และผู้ที่สนใจในการถ่ายทอดองค์ความรู้ หรือแหล่งเรียนรู้แต่ละด้านโดยให้ผู้รู้ หรือปราชญ์ชาวบ้านเป็นวิทยากรของชุมชนในการถ่ายทอดความรู้นั้นๆ ตามที่อยู่หรือที่ตั้งของแหล่งเรียนรู้แต่ละด้านในชุมชน

ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามตรวจสอบข้อมูลที่ได้นำมาจัดทำเป็นชุดความรู้ว่าถูกต้องตามความเป็นจริงมากน้อยเพียงใด การดำเนินงานเป็นไปตามแผนหรือแนวทางที่ได้วางร่วมกันไว้หรือไม่ รวมทั้งชุมชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมี โดยชุมชน

มองกิจกรรมชุมชนเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งครั้ง คือศูนย์เรียนรู้ชุมชน โดยเป็นประโยชน์เพื่อการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้เรื่องราวต่างๆ ด้านของชุมชนที่ได้มีการรวบรวมไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและมีสถานที่ ในการถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชนและคนภายนอกชุมชนที่สนใจ และเป็นประโยชน์สำหรับนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ก่อให้เกิดความรักสามัคคีของคนในชุมชน ที่จะเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาชุมชน อีกทั้งยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนในการเข้ามาศึกษาดูงาน การทำกิจกรรมในชุมชน และเป็นการเปิดชุมชนให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น จากเดิมที่มีการรู้จักเพียงในระดับหนึ่งเท่านั้น

การสร้างเครือข่ายทางสังคม ภาคีการพัฒนาของศูนย์เรียนรู้ชุมชน

จากการศึกษาพบว่าศูนย์เรียนรู้ชุมชนต่างๆ ในเขตพื้นที่เขต 2 ของกรมพัฒนาชุมชนในจังหวัดจันทบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดชลบุรี จังหวัดตราด จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดระยอง และจังหวัดสระแก้ว นั้น ศูนย์เรียนรู้ชุมชนในจังหวัดสระแก้วได้มีการพัฒนาให้มีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอย่างน้อยอำเภอละ 1 ศูนย์การเรียนรู้ เพื่อใช้ในการศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่จังหวัดสามารถนำมาปรับปรุงและพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทราย และสร้างเครือข่ายแห่งการเรียนรู้

สำนักงานพัฒนาชุมชนเป็นภาคีเครือข่ายการพัฒนาที่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนในระยะแรก ตั้งแต่การคัดเลือกชุมชนบ้านหันทราย การให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศูนย์เรียนรู้ เป็นวิทยากรในการให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะการดำเนินงาน สนับสนุนสื่อ อุปกรณ์ ในฐานะหน่วยงานของรัฐที่ช่วยสนับสนุนต่อยอดการดำเนินงานของศูนย์ให้ได้มาตรฐาน มีคุณภาพและถาวร เพราะมีประโยชน์ต่อประชาชนและชุมชนให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน แต่ไม่ได้อยู่ในฐานะหน่วยงานหลักในการดำเนินงานของศูนย์ มีฐานะเป็นที่เล็งสนับสนุนการดำเนินงานและสนับสนุนค่าใช้จ่ายเบื้องต้นในการจัดตั้งศูนย์เท่านั้น ก่อนที่ชาวบ้านและชุมชนจะเข้ามาเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง

นอกจากนี้ยังมีบุคคล และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้าร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชน ได้แก่ คุรุ คุรุสค์อำเภอ เกษตรอำเภอ วัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว สาธารณสุขจังหวัด ที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานของหน่วยงานนั้นๆ

แนวทางการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชน

1. มีการดำเนินงานของศูนย์อย่างเต็มรูปแบบ เป็นทั้งสถานที่ศึกษาหาความรู้ สถานที่ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ สถานที่ส่งเสริมการประกอบอาชีพ สถานที่ท่องเที่ยวโดยมีศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์กลางและมีประชาชนในพื้นที่เป็นคนขับเคลื่อนกระบวนการดังกล่าวมีการจัดกิจกรรมความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างครบวงจร
2. พัฒนาองค์ความรู้ทุกด้านที่มีอยู่ในชุมชนให้ครบถ้วนและเพิ่มเติมจากเดิม มีสื่อการนำเสนอที่หลากหลายรูปแบบ และมีความทันสมัย เป็นที่ดึงดูดใจเพื่อกระตุ้นความสนใจของประชาชน
3. ศูนย์เรียนรู้ชุมชนมีคณะกรรมการดำเนินงานที่มีวาระการดำรงตำแหน่ง มีการจัดทำแผนงาน มีระเบียบ กติกาต่าง ๆ ที่ชัดเจนเป็นลายลักษณ์อักษร

4. เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบที่ทุกคนสามารถเข้ามาศึกษาหาความรู้ร่วมกับคนในชุมชนบ้านหันทราย พร้อมกับการพัฒนาไปสู่แนวทางที่ยั่งยืนของชุมชน

ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชน

จากการศึกษาพบว่าศูนย์เรียนรู้ชุมชน ชุมชนบ้านหันทราย มีปัญหา อุปสรรค ในการพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชน ดังนี้

1. การทำงานของภาคีหรือหน่วยงานด้านการพัฒนา ยังไม่สามารถทำงานแบบบูรณาการได้อย่างแท้จริง แม้ว่ากิจกรรมบางอย่างสามารถดำเนินการร่วมกันได้ก็ตาม แต่ปัจจุบันพบว่าประชาชนยังไม่ได้เป็นศูนย์กลางในการดำเนินงานทั้งหมด เนื่องจากประชาชนยังไม่มีฐานความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับแนวทางของศูนย์เรียนรู้แต่ประชาชนมีศักยภาพในการถ่ายทอดความรู้ การดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน ควรบูรณาการทุกภาคส่วนเข้าด้วยกันเพื่อประโยชน์ของชุมชนอย่างแท้จริง

2. ชุมชนบางส่วนยังไม่เห็นความสำคัญของศูนย์เรียนรู้ชุมชนเท่าที่ควร เนื่องจากไม่เห็นความสำคัญ จึงไม่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์

3. ปัญหาด้านงบประมาณ ยังขาดงบประมาณ และวิธีการในการหางบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน ทำให้ไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่และต่อยอดไปสู่การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่สมบูรณ์แบบ และครบวงจร หน่วยงานภาครัฐ และประชาชนชุมชนควรให้ความสำคัญกับการดำเนินงานศูนย์เรียนรู้ชุมชน ในการสนับสนุนงบประมาณดำเนินงาน เช่น องค์กปรกครองส่วนท้องถิ่น หรือภาคเอกชนในชุมชน

5. สรุปผลการศึกษา

ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทราย ตำบลหันทราย อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่จัดตั้งขึ้นใหม่ชุมชนบ้านหันทรายเป็นชุมชนที่มีฐานความรู้และสามารถรวบรวมเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของชุมชนแต่ละด้านได้ การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทรายยังอยู่ในระยะเริ่มต้น คือ การเริ่มสร้างศูนย์เรียนรู้และรวบรวมองค์ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และจัดทำเป็นชุดความรู้ไว้ที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชน แต่ชุมชนมีความพร้อมในการดำเนินงาน มีศักยภาพที่เอื้ออำนวยและเป็นฐานสำคัญในการใช้เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชน อันได้แก่ คน ผู้นำชุมชน และปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มหรือองค์กรชุมชน เศรษฐกิจของชุมชน สังคมและวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะคนในชุมชนที่มีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนของตน การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทรายให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการต่าง ๆ ตั้งแต่ร่วมรับรู้ ร่วมคิดและวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามตรวจสอบและร่วมรับผลประโยชน์จากการมีศูนย์เรียนรู้ชุมชน นำมาซึ่งการพัฒนาชุมชนโดยรวม

ถึงแม้ว่าการดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้ชุมชนจะมีปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้าง เนื่องจากเป็นระยะเริ่มต้นในการสร้างศูนย์เรียนรู้ แต่ตัวแทนประชาชนและคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้ทุกคนได้มีความมุ่งมั่นที่จะสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชนนี้ขึ้นเพื่อให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในการศึกษาหาความรู้ให้กับคนรุ่นหลัง ที่จะนำความรู้เหล่านั้นไปใช้

เป็นประโยชน์ในด้านต่าง ๆ และพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน
ต้นแบบแห่งการเรียนรู้ อันเป็นพัฒนาอะไรของชุมชนอีกรูปแบบหนึ่ง

6. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กรมการพัฒนาชุมชนในฐานะของหน่วยงานสำคัญในการ
พัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทราย ควรมีนโยบายหรือโครงการ
ฝึกอบรม เพื่อเป็นการเสริมสร้างความรู้ที่จำเป็นในการดำเนินงาน
ของศูนย์เรียนรู้ชุมชน และเสริมสร้างศักยภาพในการเป็นผู้นำและผู้
ถ่ายทอดความรู้ ให้กับคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้ชุมชน

2. ควรมีงบประมาณเพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์เรียนรู้
ชุมชนเกิดขึ้นอย่างเต็มรูปแบบ และเกิดความต่อเนื่องในการดำเนิน
งาน หน่วยงานที่ควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงบประมาณให้กับ
ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านหันทรายควรเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล
ทั้งนี้คณะกรรมการของศูนย์เรียนรู้ชุมชนควรประสานงานกับองค์การบริหาร
ส่วนตำบลหันทรายเพื่อของบประมาณในการดำเนินงาน

3. การส่งเสริมสนับสนุน ให้มี การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชน
ควรพิจารณาจากความพร้อม และความต้องการของประชาชนเพื่อ
ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. เวลาในกระบวนการดำเนินงานควรเพิ่มขึ้น โดยคณะ
กรรมการศูนย์เรียนรู้ชุมชนควรมีการนัดหมายในการดำเนินงาน การ
ทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง เพราะการนัดหมายการทำงาน การ
ประชุมต่าง ๆ ของศูนย์เรียนรู้ชุมชนเกิดจากการที่สำนักงานพัฒนา
ชุมชนเป็นผู้นัดหมาย ระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

2. คณะกรรมการศูนย์เรียนรู้ชุมชน ควรมีวาระการดำรง
ตำแหน่งที่แน่นอน กำหนดที่มาและคุณลักษณะของคณะกรรมการ
ศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่ชัดเจน มีแผนงานการดำเนินงานที่เป็นแบบแผน
และกำหนดระยะเวลาการดำเนินงานตามแผนงาน พร้อมทั้งการ
ประเมินผลงานเพื่อเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาถึงผลกระทบของการมีศูนย์เรียนรู้ชุมชนใน
ระยะยาว ภายหลังจากการเปิดชุมชนเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมใน
การพัฒนาชุมชน

2. ควรศึกษาถึงกลุ่มหรือองค์กรที่มีการจัดตั้งโดยการ
สนับสนุนของหน่วยงานพัฒนาต่างๆ ที่ไม่ได้เกิดจากความต้องการ
ของประชาชนแต่ชุมชนมีศักยภาพและความสามารถในการดำเนินการ
สามารถ เช่น ศูนย์เรียนรู้ชุมชนว่าสามารถดำเนินการอย่างต่อเนื่อง
เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากน้อยเพียงใด และเป็น การ
พัฒนาที่ยั่งยืนหรือไม่

7. เอกสารอ้างอิง

- [1] กรมพัฒนาชุมชน. คู่มือศูนย์เรียนรู้ชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 1.
กรุงเทพมหานคร : สุภษิณีย์ พรินดี กรุ๊ป, 2551
- [2] นภาพกรณ์ หะวานนท์และคณะ. ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความ
เข้มแข็งของชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย, 2550
- [3] นันทิยา หุดานวัตร. การพัฒนาองค์กรชุมชน. กรุงเทพมหานคร
: สถาบันพัฒนา องค์กรชุมชน, 2547
- [4] ชรินทร์ชัย พัฒนพงศา. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค
และกรณีตัวอย่าง. เชียงใหม่ : สิริลักษณ์การพิมพ์, 2547
- [5] วรวิมล โรมรัตน์พันธ์. ทูทางสังคม. กรุงเทพฯ : โครงการสร้าง
เสริมการเรียนรู้ชุมชนเป็นสุข, 2548
- [6] ศูนย์มานุษยวิทยา. ภูมิปัญญากับการสร้างพลังชุมชน. พิมพ์
ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินดีเอ็นเอ, 2548
- [7] สนธยา พลศรี. เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน.
กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินดี เอ็นเอ, 2550
- [8] เสรี พงศ์พิศ. ชุมชนเรียนรู้ อยู่เย็นเป็นสุข. กรุงเทพฯ :เจริญ
วิทยการพิมพ์, 2548
- [9] David Morgan, 1996 Focus Groups 22 (1996) Annual
Review of Sociology, 22 (1996) p. 129-152